

Навчальні казуси
Проф. Д-Р. Я. Добковскі

Зміст

Назва	Сторінка
Випадок I: Застосування сили з боку працівників поліції	2
Випадок II: Запобіжне затримання працівниками поліції	4
Випадок III: Право на особисту недоторканність та поліція	8

Випадок І: Застосування сили з боку працівників поліції.

Юзеф В. був затриманий працівниками поліції 26 січня 2009 року, коли прямував у визначеному напрямку на автомобілі, що був позичений у колеги. За кермом була дружина Юзефа В. Під час контролю за безпекою дорожнього руху в поліцейських виникли сумніви щодо автентичності документів на транспортний засіб. Як наслідок, Юзеф В. і працівники поліції відправилися до поліцейської дільниці, де транспортний засіб було піддано детальній перевірці протягом двох годин. У результаті працівниками поліції було виявлено наступні правопорушення: невідповідність технічного стану (розміру) вогнегасника встановленим вимогам, а також несправність ліхтаря заднього ходу. У зв'язку з цим на Юзефа В. було накладено штраф у розмірі 200 злотих.

Неадекватна реакція дружини Юзефа В на ситуацію, що склалася, спровокувала його на агресивну поведінку стосовно поліцейських. Під час затримання Юзефа В. працівниками поліції було використано засоби безпосереднього впливу фізичного характеру – розпилення перцевого газу й одягнення наручників. Підставою для застосування визначених засобів був активний опір Юзефа В. працівникам поліції, зокрема спроба втечі, пручання та застосування фізичної сили стосовно співробітників поліції. Після цього його було доставлено до лікарні через проблеми зі здоров'ям. Через кілька годин його повернуто до камери попереднього ув'язнення.

28 січня 2009 року Юзефом В. подано скаргу стосовно його арешту до районного суду міста Новий Тарг, яку було відхилено 4 лютого 2009 року. Водночас 16 квітня 2009 року припинено розслідування у справі перевищення повноважень працівниками поліції. 12 серпня 2009 року постанову прокурора було залишено без змін у цьому ж районному суді.

Однак Юзефа В. було звинувачено в образі та нанесенні тілесних ушкоджень публічним службовцям. Судовим рішенням від 28 травня 2009 року Юзефа В. було визнано винним в образі потерпілих і зобов'язано сплати штраф соціального призначення в розмірі 200 злотих, а також судові витрати. Після подання апеляційної скарги 9 вересня 2009 року апеляційним судом було скасовано рішення суду першої інстанції, а провадження – припинено у зв'язку із заподіянням незначної соціальної шкоди об'єктові посягання.

Оцінити ситуацію в контексті можливого порушення положень статті 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка передбачає, що «нікого

не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

28 червня 2016 року Європейський суд з прав людини розглянув справу № 6058/10 «Юзеф Вось проти Польщі» та ухвалив рішення, що стосувалося заперечення порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, у зв'язку із застосуванням щодо заявника необґрунтованої та надмірної сили з боку співробітників поліції, а також відсутності належного розслідування справи.

Суд постановив, що не було порушення статті 3 Конвенції як із матеріальних, так і процесуальних підстав. Затримання заявника відбулося за фактичних обставин, при яких працівники поліції були змушені реагувати на несподівану ескалацію ситуації, коли заявник почав вчиняти активні дії (опір) працівникові правоохоронного органу при виконанні ним законних повноважень. За результатами дослідження здоров'я заявника встановлено, що йому не було заподіяно тяжких тілесних ушкоджень з боку працівників поліції. Судді Європейського суду з прав людини в діях поліцейських не вбачають приниження людської гідності заявника. У зв'язку з наведеними положеннями, дії працівників правоохоронних органів визнано за еквівалентні обставинам справи. Стосовно процесуальних підстав порушення статті 3 Конвенції Суд прийшов до висновку, що докази, зібрані по справі, однозначно говорять про всебічне та повне розслідування діяльності співробітників поліції щодо затримання заявника, що було здійснено відповідно до вимог Конвенції.

Випадок II: Запобіжне затримання працівниками поліції.

Генрік О. є футбольним вболівальником, фанатом футбольного клубу «Вердер» Бремен, що проводить свої матчі в рамках Вищої ліги футбольного чемпіонату Німеччини (Бундеслиги) та регулярно відвідує матчі клубу. Починаючи з 1996 року, він зареєстрований поліцією міста Бремен в базі даних осіб, що схильні до насильства під час спортивних подій. У період з 3 вересня 1996 року до 24 травня 2003 року до цієї бази даних було внесено вісім інцидентів, які відбувалися під час футбольних матчів, що мали місце за участю Генріка О. Також його було внесено до національної бази даних осіб, що схильні до насильства під час спортивних подій, яка була створена в 1994 році. У цій базі даних знаходяться особи, щодо яких було розпочато слідчі (розшукові) дії у зв'язку зі злочинами, вчиненими під час спортивних змагань.

10 квітня 2004 року Генрік О. разом із 30 іншими футбольними фанатами подорожували потягом із Бремена до Франкфурта-на-Майні з метою перегляду матчу між футбольними клубами «Айнтрахт» (Франкфурт) і «Вердер» (Бремен). Поліція Бремена завчасно попередила поліцію Франкфурта про те, що група фанатів, схильних до насильства під час спортивних подій (відомих як «псевдовболівальними» категорії С, «псевдофанати»), прямує з Бремена до Франкфурта. Поліція Франкфурта ідентифікувала всіх членів групи фанатів із Бремена після їх прибуття до головного залізничного вокзалу як псевдофанатів, схильних до застосування насильства, а Генріка О. – «ватажком банди» бременських хуліганів. Поліція провела обшуки в членів групи і конфіскувала боксерські капи для зубів, а також декілька пар рукавиць, наповнених кварцовим піском. Потім група осіб у супроводі поліцейських попрямувала до пабу. Після того як вони залишали паб, працівники поліції помітили відсутність Генріка О. Його було знайдено зачиненим у жіночому туалеті пабу та затримано поліцією близько 14.30 год. і доставлено до поліцейської дільниці. У Генріка О. було конфісковано мобільний телефон, який потім повернуто 15 квітня 2004 року. Його звільнено через годину після закінчення футбольного матчу.

13 квітня 2004 року Генрік О. подав скаргу до Головної комендатури поліції Франкфурта, у якій стверджував, що його затримання та конфіскація мобільного телефона були незаконними. 17 серпня 2004 року начальник поліції Франкфурту відхилив його скаргу з мотивів неприйнятності й необґрунтованості: тимчасове затримання мало адміністративний характер і по ньому закінчилися строки давності. Аналогічно вмотивовано відхилення скарги про конфіскацію телефона.

Посилаючись на положення Закону землі Гессен «Про безпеку і громадський порядок», комендант поліції заявив, що запобіжне затримання Генріка О. було необхідним для «недопущення та припинення правопорушень кримінального або адміністративно характеру, що вчиняються бандами, та мають істотне значення для безпеки суспільства».

Беручи до уваги інформацію, яку мала поліція, існувала обґрунтована підозра у вчиненні бійки між псевдоболівальниками з Бремена і Франкфурта, що буде супроводжуватися злочинами й адміністративними правопорушеннями, пов'язаними з проведенням футбольного матчу. Також визнано, що Генрік О. намагався втекти від поліцейських, щоб організувати бійку псевдоболівальників, адже був відомий бременській поліції як «ватажок банди» хуліганів з Бремена. Також Генріка О. було поміченим у пабі під час розмови з псевдофанатом з Франкфурта. Після цього він спробував сховатися в жіночому туалеті.

Отже, для того щоб запобігти організації сутичок між групами хуліганів, необхідно було тимчасово затримати Генріка О. та ізолювати його від іншої частини групи.

Водночас порядок конфіскації мобільного телефона Генріка О. відповідав положенням Закону землі Гессен «Про безпеку і громадський порядок». Поліції було відомо, що бременські хулігани використовують мобільні телефони для того, щоб зв'язатися з іншими хуліганами з Франкфурта, та узгодити деталі бійки. З цих мотивів було конфісковано мобільний телефон Генріка О. та повернено йому тільки через 5 днів, а не одразу після закінчення футбольного матчу.

6 вересня 2004 року Генрік О. подав позовну заяву щодо дій Головної комендатури поліції до Адміністративного суду землі Гессен у Франкфурті. Він просив Суд визнати, що його тимчасове затримання та конфіскація мобільного телефона було незаконним. Також Генрік О. стверджував, що він не є «ватажком банди» бременських хуліганів і не збирався організувати бійку псевдофанатів або вчинити інші злочини, а, отже, не був загрозою, яка могла б виправдати його затримання. Також він не ховався у жіночому туалеті, а тільки пішов туди, тому що чоловічий туалет був у стані, що виключав його належне використання.

14 серпня 2005 року Адміністративний суд Франкфурта відхилив позов. Потім і апеляцію було відхилено. 1 березня 2006 року Генрік О. подав конституційну скаргу до Федерального Конституційного Суду ФРН. Він стверджував, що порушено його право на

свободу. 26 лютого 2008 року Федеральний Конституційний Суд ФРН відмовив у розгляді скарги заявника без зазначення причин (Справа № 2 BvR 517/06).

Оцінити ситуацію в контексті можливого порушення права на свободу та особисту недоторканність, згідно зі статтею 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка передбачає:

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

a) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;

b) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;

c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

... 3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

7 березня 2013 року Європейський суд з прав людини розглянув справу № 15598/08 «Генрік Остендорф проти Німеччини» та ухвалив рішення, що стосувалося не порушення статті 5 Конвенції, у зв'язку із застосуванням щодо заявника необґрунтованого тимчасового затримання, і порушення права на свободу.

Суд вказав, що заявник був затриманий протягом чотирьох годин, знаходився поза групою своїх знайомих нетривалий час, яких у законний спосіб було попереджено про заборону виходу з групи. Поліцією було доказано факт розмови заявника з місцевим псевдофанатом із Франкфурта. Суд був переконаний, що в поліції було достатньо інформації, щоб підозрювати заявника в підготовці бійки між групами хуліганів, в ході якої було б зафіксовано порушення закону, і, як наслідок, виникне небезпека життю і здоров'ю людини та громадського порядку.

Тобто застосування запобіжного затримання попередило порушення закону та мало виключно превентивний характер, а не переслідування за злочин. Дії заявника не мали ознак складу злочину, але безпосередньо могли призвести до його вчинення.

Законодавство землі Гессен передбачає таку процедуру для забезпечення публічних інтересів. Ужиті поліцією заходи для попередження вчинення злочину (затримання протягом чотирьох годин) відповідали меті, яку необхідно було досягнути. Саме з цих причин запобіжне затримання та тимчасове утримання під вартою заявника було виправдано в світлі п. 5 статті 1 Конвенції. Проте двоє суддів Європейського суду з прав людини висловили окрему думку.

Випадок III: Право на особисту недоторканність та поліція.

21 серпня 2001 року, перебуваючи в громадському місці, чоловік (тепер уже колишній) Марти Г. накинувся на неї з погрозами фізичної розправи та наніс тілесні ушкодження. Як наслідок, Марта Г. отримала легкі тілесні ушкодження і тепер побоюється за власне життя та безпеку. Вона залишила разом із дітьми родинний будинок і переїхала до приміщення громадської організації в місті Кошице. 27 і 28 серпня 2001 року чоловік неодноразово погрожував вбити Марту Г., а також декілька інших осіб. З цієї підстави проти нього було порушено кримінальне провадження і він тимчасово утримувався під вартою.

У районному суді міста Кошице проти нього прокурором було висунуто обвинувачення, в якому вказувалося, що обвинувачений був засуджений за подібні протиправні винні суспільно небезпечні діяння чотири рази, два з яких – за останні десять років. Під час кримінального провадження експертами було встановлено, що відповідач страждає від серйозних психічних розладів і вимагає допомоги лікарів.

7 січня 2002 року районний суд міста Кошице постановив не виносити рішення про покарання у вигляді позбавлення волі, а направити відповідача на психіатричне лікування. Суд звільнив його з-під варти, а також транспортував до лікарні міста Кошице. З лікарні обвинуваченого було виписано 14 січня 2002 року. У той же день він погрожував Марті Г. та її адвокату, про що вони 14 та 16 січня 2002 року повідомили районний суд міста Кошице, який виніс рішення по справі 7 січня 2002 року. 21 січня 2002 року відповідач був затриманий поліцією і звинувачений у скоєнні злочину. 22 лютого 2002 року районний суд міста Кошице направив його на обов'язкове медичне лікування у психіатричній лікарні міста Плешівека.

7 березня 2002 року Марта Г. подала клопотання до Конституційного Трибуналу Словаччини, в якому наголошувала на порушенні статей 5 і 6, 16 і 19 Конвенції, а також Конституції Словаччини. Адже районний суд міста Кошице мав застосувати заходи примусу до відповідача та на постійній основі помістити його в психіатричну лікарню для медичного лікування одразу після судового рішення від 7 січня 2002 року і, таким чином, забезпечити їй безпеку та право на особисту недоторканність.

Рішенням Конституційного Трибуналу Словаччини від 2 жовтня 2002 року позов було відхилено. Судом встановлено, що не було порушено прав заявника згідно з положеннями пункту 1 статті 5 Конвенції. А щодо порушенням норм Конституції Словаччини, то необхідно продовжувати захист своїх прав у загальних судах Словаччини.

Оцінити ситуацію в контексті можливого порушення права на особисту недоторканність згідно із статтею 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка передбачає: «Кожна людина має право до [...] особистої недоторканності».

30 листопада 2010 року Європейський суд з прав людини розглянув справу № 2660/03 «Марта Гайдуова проти Словаччини» та ухвалив рішення, що стосувалося порушення статей 5 і 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод у зв'язку із нездатністю державного органу забезпечити особисту недоторканність заявнику через невиконання рішень суду, що було його законним обов'язком. Суд постановив, що не було порушено положення статей 5 і 8 Конвенції.

Суд при винесенні рішення враховував не тільки положення Конвенції, але і рекомендовані стандарти Ради Європи, зокрема Рекомендацію Rec (2002) № 5 Комітету міністрів Ради Європи від 30 квітня 2002 року про захист жінок від насильства.

Незважаючи на те, що публічні органи не виконали своїх законних обов'язків, але Словацька Республіка не порушила позитивних зобов'язань згідно із статтею 5 Конвенції. Суд нагадав, що стаття 5 Конвенції не передбачає забезпечення особистої недоторканності «в її класичному розумінні, тобто фізичної безпеки людини». Отже, термін «особиста недоторканність» фактично необхідно тлумачити як «особиста свобода», яка не передбачає забезпечення індивідуальної фізичної безпеки особі – свободи від загрози. Термін «недоторканність» використовується виключно для констатації, що позбавлення волі не може бути довільним. Таким чином, право на особисту недоторканність не є самостійним суб'єктивним правом, що вимагає від держави забезпечення індивідуальної фізичної безпеки. Це поняття необхідно розглядати в контексті заборони довільного позбавлення особистої недоторканності, що не впливає на виникнення додаткових зобов'язань з боку поліції.

Проте багато конституцій країн Центральної Європи, зокрема і Польщі, декларують гарантію особистої недоторканності та безпеки своїм громадянам та іншим особам, які перебувають на її території. У цьому випадку право на особисту недоторканність безпосередньо впливає на функціонування держави через діяльність поліції та інших органів у сфері публічної безпеки, громадського порядку та публічного спокою. Проте таке право не дає особі повноважень вимагати від публічних органів вчинення певних дій.